

BUNTA PÉTER **Negyedszázaddal ezelőtt történt...**

Ezerkilencszáznegyven szeptember 6-án Romániában hatalomra került az Antonescu tábornok vezette katonai-fasiszta diktatúra, az országba behatoltak a hitlerista csapatok, majd 1941. június 22-én belesodorták hazánkat a szovjetellenes háborúba. „A katonai-fasiszta diktatúra és a hitleri Németország oldalán viselt háború időszaka — állapítja meg Nicolae Ceaușescu elvtárs — Románia jelenkori történelmének legsötétebb fejezete.”

A nép érdekeinek szószólójaként a Román Kommunista Párt kezdettől fogva a leghatározottabban szembeszállt a hitlerista Németországgal kötött szövetséggel és a szovjetellenes háborúban való részvétellel, élére állt a tömegek egyre fokozódó antifasiszta ellenállásának.

Románia politikai helyzetében gyökeres fordulatot hozott 1944, miután a hitlerista Németország 1943—1944-ben megsemmisítő vereséget szenvedett a Szovjetunió és az antifasiszta koalíció többi hatalma részéről. Az ország belsejében mind magasabbra csapott a tömegek fasisztaellenes és háborúellenes hangulata: a növekvő háborús nyomor, az egyre fájdalmasabb áldozatok a végletekig fokozták az elkéseredést és a gyűlöletet a hitleristákkal és kiszolgálóikkal szemben.

A katonai-fasiszta diktatúra és a hitlerista háború ellen folytatott harcban a kommunista párt vezette munkásosztály a legváltozatosabb formákat alkalmazta, kezdve a munkahely önkényes elhagyásától a sztrájkokig, a termelés szabotálásáig, a rendszerrel szembeni nyílt, szervezett fellépésig. 1944 nyarán különösen nagy méreteket öltöttek a szabotázsakciók és a tiltakozó megmozdulások az ellen, hogy a gépek felszerelését Németországba szállítsák. Az ilyen kísérletek elleni tiltakozások több városban: így Bukarestben, Nagyszébenben, Aradon, Temesváron, tömegméretű antifasiszta tüntetésekké fejlődtek.

A parasztek — sok helyen — a kötelező gabona- és állatbeszolgáltatás megtagadásán kívül a falvaikban állomásozó német katonai egységek távozását is követelték. Egyes helyeken pedig ők maguk kényszerítették távozásra a német megszállókat. Igen gyakran a parasztek megtagadták a hadbavonulást és elmenekültek falujukból.

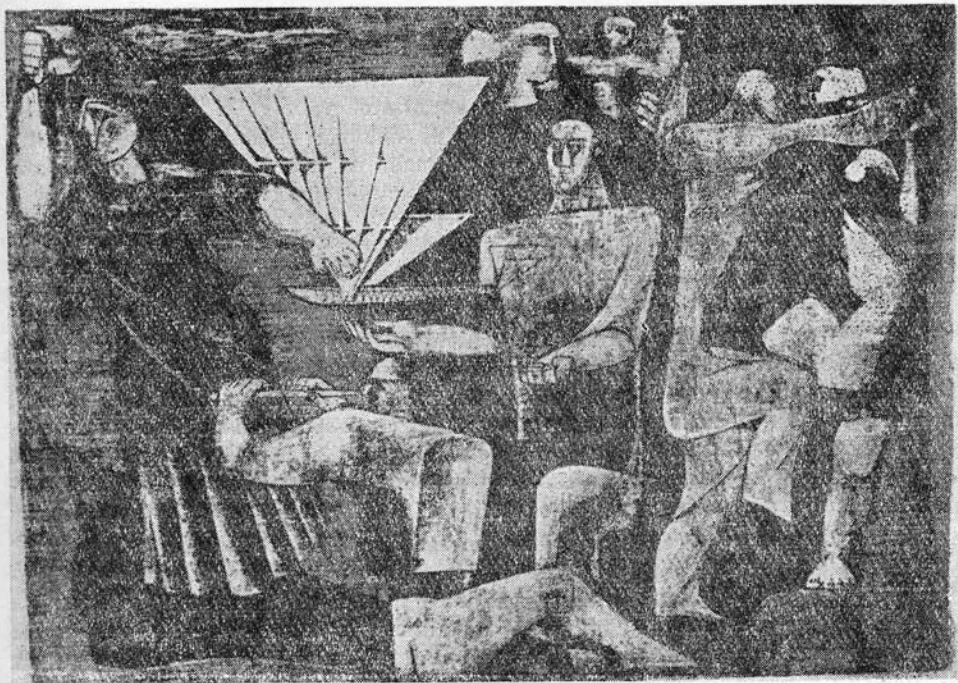
Az elégedetlenség és a hitleristák elleni gyűlölet a hadseregnek az országban állomásozó kötelékeiben is napról napra nőtt. A katonaszökevények száma állandóan emelkedett. Csupán 1944. július végén 5000 legénységi állományú hadköteles és 200 tiszt hagyta el egységét. A fegyveres erők széttörlésétől félve Ion Antonescu különleges ún. „szökevényvadász” egységeket szervezett, és elrendelte az elfogott katonaszökevények kivégzését, valamint családtagjaik vagyonának elkobzását. A kommunista párt munkája a harctér első vonalaiban is éreztette hatását. A fasisztaellenes hangulat különösen a sorkatonák között tömeges háborúellenes és rendszerellenes magatartássá fejlődött. A katonák és tisztek — kisebb-nagyobb csoportokban — mind gyakrabban álltak át a Szovjet Hadsereg oldalára.

Mindez megannyi bizonyítéka annak, hogy Romániában 1944 nyarán a rendszer politikai válságba jutott: a tömegek nem akarták tovább tűrni a hitlerista és a katonai-fasiszta diktatúra jármát, a fasiszta román uralkodókörök pedig már képtelenek voltak a régi módon, a régi módszerekkel kormányozni. Az Antonescu-féle fasiszta diktatúra napjai meg voltak számlálva.

Döntő szerep jutott ennek az objektív folyamatnak a megérlelésében és kiteljesítésében — mint szubjektív politikai tényezőnek — a proletariátus élcsapatának, a Román Kommunista Pártnak, amely idejekorán elemezte a kialakuló helyzetet, a megismerve annak lényegét, tudatosan előrelendítette kibontakozását, előbb csak a tömegek körében folytatott politikai felvilágosító munka (élő, valamint írott propaganda és tömegagitáció) révén, majd a katonai-fasiszta diktatúra megdöntését célzó fegyveres felkelésnek — e történelmi szükségszerűségnek — az előkészítésével, megszervezésével és következetes végrehajtásával.

Az antifasiszta fegyveres felkelés előkészítése

Mint ismeretes, 1944 áprilisában határozott intézkedés történt a pártvezetés megerősítésére. A párttevékenység operatív vezetésének biztosításáért a konkrét feladatok teljesítésével Constantin Párvulescu, Emil Bodnaraş és Iosif Rangheţ szabadlábbon levő központi bizottsági tagokat bízta meg. A megalakított ideiglenes pártvezetőség állandó kapcsolatot tartott fenn a tírgu-jiui táborba internáltakkal, valamint más pártvezetőkkel.

Kazinczy Gábor: Alkotás

(A felszabadulás évfordulójának tiszteletére készült sorozatból)

A párt vezetősége, figyelembe véve az országban és a harctereken bekövetkezett változásokat, gyakorlati lépéseket tett a katonai-fasiszta diktatúra fegyveres felkelés útján történő megdöntése tervének kidolgozására. A Román Kommunista Párt három fő irányban fejtette ki tevékenységét: az Antihitlerista Hazafias Arcvonal politikai kiszélesítése a Román Kommunista Párt 1941. szeptember 6-i platformja alapján; fegyveres hazafias harci alakulatok és partizán csoportok szervezése a megszálló német csapatok és hazai kiszolgálóik elleni harcra; a hadsereg megnyerése az antifasiszta katonai akcióhoz és a fegyveres felkelés gyakorlati katonai előkészítése.

A három feladatkör, bár látszólag jól elkülönül, a valóságban szorosan összefonódott egymással.

Az Antihitlerista Hazafias Arcvonal politikai kiszélesítése

1944. március végétől, amikor győzelmes előnyomulása során a Szovjet Hadsereg Románia területére lépett, és Észak-Moldvát felszabadította, bár a hazafias mozgalom üldözése féktelen terrorrá fokozódott, az RKP munkája nyomán kibontakozó nemzeti, antifasiszta harc egyre szélesebb jellegűvé vált. Ezt lendítette elő a szövetséges hatalmaknak a hitleri Németország csatlósállamaihoz intézett 1944. áprilisi közös felhívása, valamint a szovjet kormány április 2-i nyilatkozata. Különösen nagy visszhangra talált az a rész, amelyben a szovjet kormány kijelenti: „Nem törekszik arra, hogy Románia területének egyetlen részét is elfoglalja, s arra sem, hogy megváltoztassa Románia társadalmi berendezését. A Vörös Hadsereg bevonulása román területre katonai szükségszerűség, és az ellenséges haderők további ellenállásából következik.”

E nyilatkozattal kapcsolatban írta az illegális *România liberă*: „Elérkezett a döntő pillanat. Nincs többé mire várni. Magának a román népnek kell kezébe vennie sorsa irányítását, hogy megvalósítsa a kilépést a háborúból. „Ebben az időszakban áll ki testületileg és minden kockázatot vállalva a román értelmiség legjava is a munkások, dolgozó parasztok és katonák elszánt antifasiszta harca mellett. 1944 áprilisában 66 tudós, egyetemi tanár és tudományos kutató tiltakozó memorandumot intézett Antonescuhoz, melyben követelik Románia kilépését a hitlerista koalícióból.

1944. április végén a Román Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt összefogása révén létrejött a Munkásegységfront. Ez, 1944. május elsején kiáltvány-nyal fordult az ország népéhez. A kiáltvány a bűnös szovjetellenes háborúból való kilépést minden becületes hazafi legközvetlenebb érdekének nyilvánítja. Felvázolja a legégetőbb feladatokat: „Azonnali béke. Az Antonescu-kormány megdöntése, az összes Hitler-ellenes erők képviselőiből álló nemzeti kormány létrehozása. A náci csapatok kiűzése az országból, a német hadigépezet szabotálása és megsemmisítése. A felszabadító Vörös Hadsereg támogatása. Szövetség a Szovjetunióval, Angliával és az Amerikai Egyesült Államokkal egy szabad, demokratikus és független Romániáért.”

Az 1943 nyarán létrejött Antihitlerista Hazafias Arcvonal (amelyben az RKP mellett részt vettek az antifasiszta ellenállás olyan aktív tényezői, mint az Ekésfront, a MADOSZ, a Hazafiak Szövetsége és a Szocialista Parasztpárt, valamint a Szociáldemokrata Párt egyes szervezetei) politikai pozícióinak további erősödését jelentette az a megállapodás, amelyre ugyancsak 1944 májusában került sor az Arcvonal és a liberális politikus Gheorghe Tătărescu és politikai hívei között. Amikor a hitlerista Németország katonai veresége nyilvánvalóvá vált, Tătărescu előbb a nyugati szövetséges hatalmak felé igyekezett kapcsolatot kiépíteni Eduard

Beneš, a csehszlovák emigrációs kormány elnöke útján. Minthogy Tătărescuék, ha más úton is jártak, de állást foglaltak a háborúból való kilépés mellett, a Román Kommunista Párt és szövetségesei megtalálták a megegyezés módját ezzel a burzsoá politikai csoporttal.

Hosszú ideig eredménytelennek bizonyultak azok a kísérletek, hogy a két legbefolyásosabb polgári párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt vezetőit megnyerjék az Antonescu-kormány megbuktatására és különbeke megkötésére irányuló akció támogatásának. Maniu és Brătianu csak akkor kezdett érdeklődést mutatni az RKP javaslatai iránt, amikor a Szovjet Hadsereg már román területen harcolt a hitlerista csapatokkal és az oldalukon harcra kényszerített román egységekkel. Áprilistól állandó jellegűvé váltak a tárgyalások a kommunista párt, a szociáldemokrata párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt képviselői között. De a „történelmi“ pártok huzavonája következtében az ellenzéki pártok összefogásáról szóló megegyezés csak június 20-án jött létre, s alakult meg a Nemzeti Demokratikus Blokk. Az ebben tömörült pártok arra kötelezték magukat, hogy harcolnak a fegyverszünet megkötéséért, Antonescu diktatúrájának megdöntéséért, egy demokratikus rendszer megteremtéséért, az ország függetlenségéért.

A burzsoá politikusok és elsősorban Maniu taktikázása mögött az húzódott meg, hogy a fordulatot az ún. Churchill-terv alapján kívánták megvalósítani angolszász katonai egységek bevetésével¹. Ugyanakkor Maniu az ország forradalmasodó belső erőtől is féltette a Churchill-terv megvalósulását, s ezért az Antonescu-kormány rendőri intézkedéseivel, az ellenállási mozgalom elfojtására irányuló erőfeszítéseivel is egyetértett.

Mihai király Antonescuval szembeni magatartását több tényező határozta meg; ezek között a legfontosabbak: a királyi család kapcsolatai a nyugati — elsősorban francia, angol és amerikai — monopolista körökkel²; a harctéri helyzet állandó változása és a román hazafias erők fasisztaellenes harcának fokozódása következtében kialakult pánik, amely hatalmába kerítette Mihai királyt is; a király közvetlen környezetének (Sănătescu tábornok, a királyi ház katonai főnöke, Niculescu Buzești tábornok, Stîrcea, a királyi udvar marsallja és Ioanițiu, Mihai király személyi titkára) angolszász orientációja és szoros kapcsolatai Maniuval és Brătianuval.³ Amikor a szovjetellenes háború katonai szempontból kilátástalanná vált. Mihai király szívesen menesztette volna Antonescut, de csak olyan feltételek mellett, amelyek bel- és külpolitikai téren egyaránt biztosítják a satus quot. A király a reakciós politikai körökkel egyetértésben, a belső demokratikus erők kikapcsolásával, a nyugati hatalmakra támaszkodva szeretne volna kivezetni Romániát a hitlerista koalícióból.

¹ 1944 elején Maniu és Brătianu megbízottai Kairóban, illetve Ankarában közvetlen kapcsolatot teremtettek az amerikai és az angol kormány képviselőivel. Mihai Antonescu miniszterelnök-helyettes jóváhagyásával Barbu Stîrbey-t küldték ki, hogy megkezdje a fegyverszüneti tárgyalásokat.

² A román királyi család a nagy nemzetközi trösztök oldalán részvényese volt a Banca de Credit a României-nek, a Banca Marmorosch et Co-nak, az Astra Română-nak, a Steaua României-nek, a Concordia petróleumtársaságnak, a resicai műveknek, a Titan-Nădrag-Călan műveknek, az Astra Vagoaneknak, a S.A.R. de Telefoaneknak és az ország számos más vállalatának.

³ Stîrcea, akinek a királyra a legnagyobb befolyása volt, a pénzügyi csoportok embere volt. Niculescu-Buzești tábornok Barbu Stîrbey herceg befolyása alatt állt, és ugyanakkor bizalmas kapcsolata volt Maniuval és körével. Ioanițiu a liberálisok vonalán haladt. Mindhármuk tanácsadója pedig a külügyminisztériumban működő Pogoneanu volt.

A Román Kommunista Párt vezetőségének politikai bölcsességére vall, hogy a katonai vereségek és az országban felcsapó antifasiszta hullám következtében a kizsákmányoló osztályok köreit, az egész fasiszta államapparátust, a királyi házat, a Maniu- és Brătianu-féle burzsoá politikusokat hatalmába kerítő pánikhangulatot fel tudta használni arra, hogy megszervezze az Antonescu-diktatúra megdöntését és a fegyvereknek a hitlerista hadsereg ellen fordítását.

Fegyveres hazafias harci alakulatok és partizáncsoportok szervezése

A fegyveres felkelés általános tervének keretében a Román Kommunista Párt különös figyelmet fordított a Hazafias Fegyveres Alakulatok megszervezésére. A tírgu-jiui koncentrációs táborban levő kommunista vezetők 1943. szeptemberi értekezlete elhatározta, hogy a legöntudatosabb munkásokból és más társadalmi rétegekből kikerülő hazafiakból fegyveres csoportokat szervez a katonai-fasiszta diktatúra és a német megszállók ellen. 1943 végén a párt helyi szervezeteinek munkája nyomán kezdtek megalakulni az első fasisztaellenes fegyveres csoportok. 1944 tavaszán a kommunista párt vezetőségének átszervezése és megerősítése után konkrét intézkedésekre került sor a hazafias harci alakulatok számának növelésére, katonai kiképzésük megkezdésére. Rövid idő alatt a hazafias harci alakulatok parancsnoksága a fővárosban és az ország több vidékén — Olténiában, a Bánságban, Moldvában, a Barcaságon és Dobrudzsában — támaszpontokat és tartományi vezetőszerveket hozott létre. Hamarosan 17 erős rohamcsoport alakult (ebből 6 a fővárosban), az ország többi városában és a hegyekben pedig fegyver- és hadianyagraktárakat rendeztek be. A nagyobb üzemekben a kommunisták még fegyveres harci alakulatokat és fegyveres munkásőrséget is szerveztek. Ezenkívül a párt helyi jellegű feladatokat teljesítésére az üzemekben, gyárakban, vasúti műhelyekben, a hadseregben és különböző állami intézményekben hazafias csoportokat alakított. Feladatuk az volt, hogy szabotázs-akciókkal gátolják a fasiszta állam szerveinek és a hitlerista hadigépezetnek a működését. Partizáncsoportok jöttek létre és folytattak harci tevékenységet az ország különböző vidékein, így a Krassószörényi-havasokban, Brassó környékén, a Bucegi-ben, a Vranceai-Havasokban, Olténiában, a Duna deltájában és Máramaros környékén. Ugyanebben az időben sok Romániából származó küzdött a szlovákiai, jugoszláviai és magyarországi partizáncsoportokban is.

A hadsereg megnyerése az antihitlerista harcnak és a fegyveres felkelés katonai előkészítése

A széles tömegek bizalmát élvező s mind nagyobb tekintélynek örvendő RKP vezette hazafias harc egyre szélesebb kibontakozása jelentős hatással volt nemcsak a hadseregre általában, hanem számos fasisztaellenes érzelmű magasrangú tisztjére is. A magasrangú tisztek számotevő része a háborús tapasztalatok alapján, az országnak a hitlerista háború következményeitől való féltéséből, hazafiasságból kerültek szembe Antonescu vazallus-politikájával. Dumitru Dămăceanu tartalékos tábornok, a fővárosi katonai parancsnokság volt vezérkari főnöke, visszaemlékezéseiben a következőképpen elemzi azokat a tényezőket, amelyek abban az időben, a hadsereg hazafias elemeinek hangulatát kiváltották és meghatározták: az Antonescu-féle diktatorikus rendszer; a szovjetellenes háború tapasztalatai; a háború általános menete; a román hadsereg és a Wehrmacht viszonya; az arcvonalon kialakult sajátos erkölcsi helyzet. „Ezekhez... az általános jellegű elemekhez — állapítja meg Dămăceanu — hozzájárul még egy más, sajátos jellegű tényező, éspedig: a Román Kommunista Párt egyre növekvő befolyása a hadseregben.“

A kommunista párt — figyelembe véve a tábornoki karon belül tevékenykedő hazafias erők akcióit — lehetségesnek tartotta az együttműködést. Kiepítette tehát kapcsolatait e csoport felé és végül lehetővé vált, hogy bekapcsolja terveibe, meggyorsítva ezzel a katonai-fasiszta diktatúra megdöntésére irányuló előkészületeket.

A fegyveres felkelés előkészítésének előrehaladott szakaszát jelezte az 1944. június 13-ról 14-re virradó éjjel megtartott, a kommunista párt kezdeményezte titkos tanácskozás. Ezen az RKP-t képviselő Lucrețiu Pătrășcanu és Emil Bodnaraș mellett részt vettek a hadsereg és a királyi palota megbízottai. A tanácskozáson a kommunista párt képviselői kifejtették álláspontjukat, amely szerint a fegyveres felkelés sikere mindenekelőtt az egységes szervezéstől és cselekvéstől függ. Ebből kiindulva a tanácskozás az előállott helyzet mélyreható elemzése alapján az alábbi főbb következtetésekre jutott; a Nemzeti Demokratikus Blokkban egyesült négy politikai párt tevékenységének összehangolása; Katonai Bizottság megalakítása. Ennek feladata, hogy a legrövidebb időn belül katonai szempontból is előkészítse a fegyveres felkelést. (A Bizottság tagjai Gheorghe Mihail, Vasiliu Răscanu tábornokok és Dumitru Dămăceanu ezredes lettek.); A fegyveres felkelés idejét a katonai előkészítés állapotától függően határozzák meg, természetesen a politikai előkészítésnek lépést kell tartania a katonai előkészületekkel. Legkésőbb egy héten belül közölni kell külfölddel az ország haladó erőinek arra irányuló elhatározását, hogy megdöntsék Anțonescu fasiszta rendszerét, Románia kilépjen a szövetségesek elleni háborúból, és csatlakozzék a hitlerista-ellenes harchoz. A tanácskozás a fegyveres felkelés győzelmének biztosításáért szükségesnek tartotta a Szovjet Hadsereg átütő erejű támadásának megindítását a román fronton. Ugyanakkor a burzsoá-földesúri pártok és a monarchia képviselői továbbra is kifejezetten ragaszkodtak ahhoz, hogy légi úton angol-amerikai katonai egységeket szállítsanak Romániába.

A szóban forgó titkos tanácskozásnak óriási jelentősége volt az egész fegyveres felkelés további előkészítése és megvalósítása szempontjából. Ettől kezdve az egész iolyamat meggyorsult, még több titkos összejevetelen elemezték és tisztázták a felkeléssel kapcsolatos valamennyi kérdést.

A Katonai Bizottság — az RKP közvetlen és állandó irányításával — biztosította a titkos tanácskozás határozatainak végrehajtását. Az előkészítés katonai vonatkozásban a következő főbb irányokban valósult meg: 1. intézkedések a fronton levő alakulatokat illetően, különös tekintettel egyes nagy egységek parancsnokainak tájékoztatására azzal a céllal, hogy a tűzvonalban található román csapatok késedelem nélkül egyesüljenek a Szovjet Hadsereggel, és fegyvereiket fordítsák azonnal a hitleristák ellen; 2. a hátszág katonai előkészítése a felkelésre. Ez technikailag egy részleteiben is kidolgozott terv alapján folyt. Központi feladata adatgyűjtés: az országban állomásozó német egységek ereje, létszáma, szilárd és sebezhető oldalainak, a román hadsereg alakulatai elhelyezésének megismerése. Ezt egy szűkkörű, megbízható hazafiakból álló tisztii csoport végezte.

A fegyveres felkelés előkészítésének és végrehajtásának fő láncszeme a fővárosban sorra kerülő katonai akciók aprólékos és pontos tervének a kidolgozása volt. Ez egészében a kommunista párt közvetlen vezetésével történt. A fasisztaellenes fegyveres felkelés Bukarestre vonatkozó katonai előkészítésének alaposágára vall, hogy a terv kidolgozása alkalmával 124 kérdést elemezték, tisztáztak és oldottak meg, kezdve az akció céljától a telefonösszeköttetések megszakításának módjáig, s Antonescu letartóztatásától, a német tankok felgyűjtására alkalmas benzines üvegek felhasználásáig. (Az RKP megbízottja, Emil Bodnaraș közvetlenül részt vett a katonai tervek előkészítésében.) A fegyveres felkelés előkészítésébe bevont magasrangú tisztiek előtt elsősorban az a feladat állt, hogy megakadályozzák vagy legalábbis kés-

leltessék Antonescu arra vonatkozó parancsának végrehajtását, hogy az ország területén állomásozó utolsó nagy román katonai egységeket is a frontra irányítsák és bevessék. Ebből a célból a legkülönbözőbb eszközöket és módszereket használták fel. A fővárosi katonai parancsnokság az alája rendelt csapatok visszatartása, illetve növelése végett bizonyos ürügyekkel sokszor fordult a hadügyminisztériumhoz, a hadsereg vezérkari főnökéhez vagy pedig a Minisztertanács alelnökének kabinetjéhez. Ilyen alkalmakkor különösen két érvet hoztak fel álláspontjuk alátámasztására: a baloldali pártok szervezte munkámegmozdulások veszélye; az arcvonal esetleges felbomlásából adódó megtorló német fellépés lehetősége. (A fegyveres felkelés előkészítésének egybehangolását bizonyítja az is, hogy valahányszor egy katonai egységet a fővárosból az arcvonalra akartak küldeni, azonnal fölröppent a hír a Malaxa üzemek, a CFR, az STB és más vállalatok munkásainak mozgolódásáról.)

A Prahova völgyében sorra kerülő felkelés katonai előkészítése szintén szerves része volt az RKP irányítása alatt működő Katonai Bizottság általános tervének. Közismert e vidék nagy jelentősége a német megszállók szemében: az itteni kőolaj alkotta a hitleri hadigépezet egyik fő fűtő- és üzemanyag-forrását. Éppen ezért ebben a körzetben nagyobb létszámú, jól felszerelt német katonai erő állomásozott.

A fegyveres felkelés általános tervében igen fontos volt a fővárosi és a Prahova völgyi előkészületek összehangolása. Számolni kellett azzal, hogy ha a németeknek sikerülne megsemmisíteniök a Prahova völgyében található román egységeket, akkor zavartalanul fordulhatnának a főváros ellen, hogy vérbe fojtsák a fegyveres felkelést. Az antifasiszta megmozdulás előkészítése a Prahova völgyében az 5. Területi Hadtestparancsnokság keretében történt, a sorra kerülő intézkedéseket a Katonai Bizottságban az RKP képviselői és a Területi Hadtestparancsnoksághoz tartozó hazafias tiszték együtt vitatták meg. Ezek között különös jelentőséget tulajdonítottak a román hadsereg és a munkások kombinált támadása megindításának a megszálló német csapatok ellen.

A fegyveres felkelés sikeres előkészítésének és végrehajtásának döntő feltétele volt a szigorú titoktartás. Az előkészítő munka konspiratív jellegének biztosítására részletes tervet és valóra váltásának meghatározott ütemét csak az RKP vezetői és a Katonai Bizottság egy szűkkörű csoportja ismerte. A királyi udvar, a Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt képviselői a fegyveres felkelés előkészítéséről csak nagy vonalakban értesültek. Dámáceanu tábornok emlékiratában a következőképpen ír erről: „Ennek az előkészületnek bizonyos, egészen általános vonatkozásait időnként közölték a volt királlyal. Ilyenformán azt az illúziót keltették, mintha a fegyveres felkelés előkészítésében bizonyos szerepe lett volna.”

A fegyveres felkelés lefolyása

A néptömegek fokozódó harca következtében megváltozott erőviszonyok, valamint a Szovjet Hadsereg győzelmei lehetővé tették, hogy a katonai-fasiszta diktatúra megdöntésére irányuló fegyveres felkelés augusztus közepén megkezdődjék. Eredetileg a felkelés időpontját augusztus 24—26-ra tűzték ki, az események alakulása azonban siettetta a fejleményeket. A II. és III. Ukrán Front egységei augusztus 19—20-án Iași—Kisinyev vonalán áttörték a hitleristák védelmét és Iași—Vaslui, valamint Tighina—Bolgrad irányában két nagy rést nyitottak. Az ott levő és védekező 51 hadosztályból (26 német és 25 román) 15 német hadosztályt teljesen bekerítettek, 22 német és román hadosztályt szétszórtak és részben megsemmisítettek, 14-et pedig teljesen harcképtelenné tettek. A fegyveres felkelés kirobantásának időpontját

emellett meghatározta Ion Antonescu és Mihai Antonescu, valamint az egész fasiszta kormány letartóztatása 1944. augusztus 23-án.⁴

Mindez arra készítette a kommunista pártot, hogy a fegyveres felkelés megkezdésére már augusztus 23-a estjén megadja a jelt.

Az antifasiszta fegyveres felkelés szinte az óramű pontosságával indult meg. Antonescuék és a kormány tagjainak letartóztatása után, augusztus 23-án este a hazafias fegyveres harci alakulatok és a román katonai egységek elfoglalták a főváros legfontosabb stratégiai pontjait (a Minisztertanács épületét, a Belügyminisztériumot, a Honvédelmi Minisztériumot, a Telefonpalotát, a Rendőr- és Csedőrparancsnokságot). A fasiszta diktatúra államapparátusának teljes megbénítása végett elvágták Bukarest telefonösszeköttetéseit a vidékkel, valamint a német katonaság belső és nemzetközi kábelkapcsolatait. A továbbiakban a hazafias erők pár óra alatt bekerítették és elszigetelték a hitleristák főbb bukaresti támaszpontjait.

Érdekes és egyben jellemző a fegyveres felkelés benső összefüggésére, hogy még aznap este a fővárosi katonai parancsnokság egyik szobáját átadták a hazafias fegyveres alakulatok vezérkarának. Az, hogy mind a Katonai Bizottság, mind pedig a hazafias fegyveres alakulatok vezető központja a fővárosi katonai parancsnokság épületében helyezkedett el, biztosította a hazafias fegyveres alakulatok és a katonai alakulatok tevékenységének gyakorlati összehangolását. A fegyveres felkelés egyik fő feladata — Antonescu kormányának erőszakos megdöntése és a főbb állami intézmények elfoglalása — 1944. augusztus 23—24-én megtörtént. A fegyveres felkelés azonban nem állt meg itt, hanem rátért az országban tartózkodó hitlerista német csapatok lefegyverzésére és kiűzésére. Ennek a feladatnak a megoldásától függött a fegyveres felkelés teljes és végleges győzelme.

Az augusztus 23-ról 24-re virradó éjjel a Katonai Bizottság az ország belsejében és a fronton tartózkodó valamennyi román egység parancsnokságának operatív irányelveket adott. Ezek főbb pontjai: a) azonnali tüzszünet a Szovjet Hadsereggel; b) a moldvai fronton levő román erők átcsoportosítása Erdély északi részének a felszabadítására; c) Románia egész területének megtisztítása a megszálló hitleristáktól. Az irányelvek alapján a hadsereg vezérkari főnöke is parancsot adott az azonnali tüzszünetre és az összetűzés kerülésére a német csapatokkal.

A hitleristák lépéseket tettek a fegyveres felkelés elfojtására, és hozzáláttak Hitler parancsának végrehajtásához, amely egyebek között követelte: „Az áruló kamarillát azonnal tartóztassák le. Zúzzanak szét minden felkelési kísérletet. Alakítsanak új németbarát kormányt. Ezzel a feladattal bízzák meg Gerstenberg tábornokot és a német követet.” Ennek alapján a német csapatok még augusztus 23-ról 24-re virradó éjjel az egész országban megindították agressziós tevékenységüket. Egyes helyeken sikerült elfoglalniuk a legfontosabb középületeket, telefon-, és táviróközpontokat, állomásokat és hidakat. A fegyveres felkelés nehéz helyzetbe került.⁵ A hitleristák a fővárosban is megkísérelték a legfontosabb közintézmények

⁴ 1944. augusztus 23-án délután fél ötkor a királyi palotába kihallgatásra érkező Ion Antonescut és Mihai Antonescut letartóztatták, személyi kíséretüket lefegyverezték. Ezzel egyidejűleg koronatanácsot hívtak össze, s a kormány tagjait érkezésük sorrendjében tartóztatták le.

⁵ Az előállt nehéz helyzet kialakulásában lényeges szerepe volt a király és közvetlen környezete magatartásának. Augusztus 23—24-e éjjelén Mihai király a palotában megegyezésre jutott Hansen és Gerstenberg hitlerista tábornokokkal, hogy csapataik harci tevékenység mellőzésével kivonulnak az országból. A megegyezés mögött a náci katonai vezetőknek az a terve rejlett, hogy ennek alapján időt nyernek, átcsoportosíthatják erőiket, és támadásra indulnak a főváros ellen.

elfoglalását. Ezzel egyidejűleg, erős bombatámadás után, augusztus 24-én reggel 10 órakor Ploiești körzetéből hozott egységekkel megerősített német csapatok támadást indítottak Bukarest ellen, hogy vérbe fojtsák a hazafias erők felkelését, s urává váljanak a helyzetnek a fővárosban. Számításuk azonban meghiúsult a hazafias fegyveres alakulatok és a román csapatok gyors akciói következtében.

Ebben a nehéz történelmi pillanatban a kommunista párt, a nép erejébe vetett bizalommal, fegyveres harcra szólította fel a főváros lakosságát. A hazafias fegyveres alakulatok parancsnoksága a *România liberă* különkiadásának hasábjain felhívással fordult a főváros lakosságához. Rámutatott arra, hogy bár Antonescu diktatúrája megdőlt, a hitlerista csapatok nem hagyták el az országot, hanem támadásba kezdtek. „Élethalálharcról van szó — hangsúlyozta a felhívás —, az ország megvédése az összes hazafiak feladata. Közeleg a felszabadító Szovjet Hadsereg! A németek veresége elkerülhetetlen! Addig azonban hazánk megvédése a mi feladatunk! Nincs veszteni való idő!... Éljen a szabad és független Románia!... Halál a német megszállókra!“ Az RKP vezetői kimentek az üzemekbe, a gyárakba, és harcra, az ország megvédésére hívták fel a dolgozókat. Az agitáció nyomán a hazafiak százával indultak a fegyveres alakulatok parancsnokságának székháza felé (az Alexandru-fasorba), s ott harci csoportokba szerveződtek. Ezekben a napokban, órákban az illegálisan szervezett és kiképzett fegyveres munkásgárdák mellett több, hazafiakból álló egység alakult, amely azonnal harcba bocsátkozott a hitleristákkal. Augusztus 24-e és 28-a között Băneasán, Tunari-nál, Otopeni-ben, Piperán és Mogoșoaián a hazafias alakulatok, munkásgárdák a román hadsereggel karöltve hősiessen harcoltak a német csapatok megsemmisítéséért. Szétverték és foglyul ejtették a hitlerista katonai egységeket, megakadályozták, hogy nagyobb német haderő a fővárosban rekedt náci csapatok segítségére siessen. 1944. augusztus 28-ig hazánk fővárosát teljesen megtisztították a német megszállóktól. Az első szovjet alakulat — egy könnyű gyorsan mozgó gépesített egység — augusztus 27-én hajnali 4 órakor érte el a fővárost. Augusztus 29-én a Szovjet Hadsereg bevonult a felszabadult Bukarestbe.

A Szovjet Hadsereg jelenléte a Dunánál, Bukarestben és Erdély területén lehetetlenné tette a náciknak a főváros elfoglalására irányuló kísérleteit, és felbecsülhetetlen segítséget jelentett abban a harcban, amelyet a demokratikus erők hazánk felszabadításáért vívtak.

A fegyveres felkelés nem korlátozódott csupán a fővárosra, Augusztus 25-én és különösen 26-án kiterjedt az egész országra. Heves harcok folytak a Prahova völgyében, ahol megsemmisítették a hitlerista csapatokat, elfoglalták az ott levő német erődítményeket, elzárták a közlekedési utakat, és megakadályozták a nácik visszavonulását Erdélybe. Különösen nagy jelentőségű volt a kommunisták vezette Prahova-völgyi munkások részvétele a háromszoros túlerőben levő hitlerista csapatok megsemmisítésében. A felfegyverzett munkások elűzték a szondák és finomítók náci őrségeit, és munkásőrséget állítottak helyükbe. A harcok folyamán a hazafias fegyveres alakulatokhoz csatlakoztak a Prahova völgyében már korábban tevékenykedő partizán-csapatok is.

Nagy erővel bontakozott ki a fegyveres felkelés Dobruzsza vidékén, különösen Konstancán, ahol a hitleristák — nehéz parti ütegek támogatásával — átcsoportosítást kíséreltek meg. A román csapatok és a hazafias fegyveres harci alakulatok azonban bekerítették a várost, és lefegyverezték a németeket. Súlyos harcok folytak Negru Vodánál, Topraisarnál, Medgidianál is a Bulgária felé vonuló német csapatok ellen. Csernavodánál a főváros irányába tartó román hadsereg — a munkások és parasztok támogatásával — jelentős német erőket kényszerített

megadásra, és semlegesítette a Dunán visszavonuló hitlerista hajórajt. Brassóban a német csapatoknak sikerült elfoglalniuk több állami intézményt, s támadást indítottak Bodfalu ellen, hogy elfoglalják a rádióállomást. A román csapatok s a brassói és környékbeli felfegyverzett munkások azonban megghiúsították a németek tervét. Megvédték a rádióállomást, és megtisztították a várost. Nehéz harc folyt még Aradon (repülőtér), majd egy sor tisztogató hadművelet számos helységben. A román csapatok és a hazafias fegyveres alakulatok, a nagy lendülettel előnyomuló Szovjet Hadsereggel vállvetve megtisztították az ország területét a hitlerista betolakodóktól. Szeptember 1-ére ezek az akciók befejeződtek, csupán néhány felszámolóban levő ellenséges támaszpont maradt a Dunán, Orsova és a bánsági Új-Moldva vonalán. Ezután megkezdődött Erdély északi részének a felszabadítása.

*

Az 1944. augusztusi fegyveres felkelés gyors és teljes győzelme, melynek nyomán hazánk felszabadult a fasizmus uralma alól, kilépett a szovjetellenes háborúból, hadserege pedig szembefordult a hitleri Németországgal, nagy politikai és katonai jelentőségű esemény volt nemzetközi vonatkozásban is. Románia kilépésével a hitlerista Németország stratégiai és gazdasági veszteséget szenvedett, a kialakult helyzetben lehetővé vált a Szovjet Hadsereg gyors előretörése a délkelet-európai térségben. Vállvetve a Szovjet Hadsereggel a román hadsereg az ország egész területének felszabadítása után folytatta a hadműveleteket a határokon túl, és tevékenyen részt vett Magyarország és Csehszlovákia felszabadításában. Az 1944. augusztus 23-a és 1945. május 9-e közötti időszakban Románia csaknem 540 000 főnyi állománnyal vett részt a hitlerista-ellenes háborúban, amelynek során mintegy 170 000-en áldozták életüket. Ugyanakkor az RKP mozgósította a nép összes erőit „Mindent a frontért, mindent a győzelemért!” jelszóval. Hozzávetőleges becslések szerint Románia gazdasági hozzájárulása a hitleri Németország elleni háborúhoz és az anyagi veszteségek körülbelül egymilliárd dollárt tesznek ki. Hazánk ezzel az emberi és anyagi áldozattal jelentős mértékben hozzájárult a háború megrövidítéséhez és a fasizmus felett aratott végső győzelem kivívásához.

Az antifasiszta fegyveres felkelés győzelmével új fejezet kezdődött népünk életében. „A fasiszta diktatúra megdöntése és az ország idegen megszállás alóli felszabadítása — mutatott rá Nicolae Ceaușescu elvtárs — a romániai nép, anti-imperialista forradalom kezdetét jelentette, új szakaszt nyitva országunk fejlődésében.“ A fegyveres felkelés győzelmével Románia visszanyerte nemzeti függetlenségét és szabadságát, részesevé vált a békeszerető népek szövetségének, s elindult egy új élet megteremtésének útján.